GREACA COMUNĂ – VEHICUL AL CONCEPTELOR CREȘTINE

Maria-Cristina TRUȘCĂ
Universitatea din Craiova
maria_cristina_trusca@yahoo.com

The Common Greek as Vehicle of Christian Concepts

The main goal of this study is an analysis of the historical, socio-cultural determinants (the emergence of Christianity) and of the linguistic mechanisms that triggered the lexicalizing process of new concepts. I will investigate how the profile of the *Koiné* Greek language is configured in the context of the sacred, Old- / New-Testament literature, evaluating the *biblical Greek* concept in light of recent philological research. An important aspect of this approach will be the incursion into the high register of patristic discourse, the archaizing Greek of the Fathers of the Church being related to the classical tendencies promoted by the Atticist diglossic movement.

Keywords: *ancient Koiné Greek*; *Atticism*; *Christian concepts*; *language dynamics*; *code-switching*.

Context istoric postclasic

Greaca *koiné,* asociată contextului politic şi socio-cultural al Antichităţii postclasice, poate fi socotită obiectivare a unei aserţiuni vehiculate în spaţiul filosofiei limbajului, aceea că o limbă nu este meta-istorică. De altfel, în privinţa factorilor extralingvistici care „au contribuit la conturarea fizionomiei specifice a limbii greceşti, determinându-i o fascinantă metamorfoză" (Bechet 2012: 130), *grammatici non certant*. Sunt cu toţii de acord în privinţa fixării unor limite istorice relative: *koiné* fiind varianta comună a elinei, scrise şi vorbite începând cu secolul al IV-lea a. Chr., până în perioada bizantină, în contextul politicii hegemonice macedono-romane: «la *koiné* est une langue de civilisation qui s'est constituée vers le temps où commence l'influence macédonienne et qui a duré pendant tout l'empire romaine et jusque dans la période byzantine.» (Meillet 1920: 181).

Un alt punct de convergenţă a opiniilor are în vedere procesul genezic al limbii comune, dublat de cel al difuziunii ei universaliste, ambele determinate de circumstanţe istorice. Crearea confederaţiilor simahice, începând cu secolul V a. Chr., în cadrul cărora Atena îşi revendică poziţia dominantă militar, politic, economic, a dus la selecţia dialectului atic, graţie prestigiului său cultural, ca instrument lingvistic cu statut panelenic (Palmer 1996: 176). Din aceeaşi perioadă datează ceea ce lingviştii numesc „marele dialect atic": „gran atico" (Adrados 1999: 150), ˊgreat Attic' (Horrocks 2010: 80), o variantă supradialectală hibridă, ionicizată, dată fiind pătrunderea în Asia Ionică a dialectului cetăţii Atena, formă care devine, anticipativ, predecesoarea limbii greceşti comune, ˊan immediate basis of the *Koiné*' (Crespo 2010: 130).

Un secol mai târziu, înfrângerea militară suferită de atenieni înaintea Macedoniei este consemnată paradoxal ca biruinţă, însă lingvistică, aticizarea suveranilor şi a aristocraţiei macedonene fiind un factor cardinal, declanşator al dinamicii ulterioare a limbii greceşti. La curtea lui Filip al II-lea se vorbea limba Atenei, mai mult, sistemul de educaţie era fundamentat pe studiul

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

clasicilor literaturii eline, marele dialect atic contemporan devenind limbă oficială a statului (Horrocks, 2010).

Perioada elenistică[1], subsecventă cuceririlor lui Alexandru Macedon, marchează o etapă de coeziune lingvistică prin impunerea imperialistă a noului dialect comun (ἡ κοινὴ διάλεκτος), iniţial în scop guvernamental şi administrativ, ulterior ca *lingua franca* a unui vast spaţiu cultural trasat în Mediterana şi în Orientul Apropiat. Anticipat de permeabilitatea izogloselor pe harta dialectală greacă[2], fenomenul koinizării considerat pe bună dreptate ˙a multifaced and complex reality' (Brixhe 2010: 230) are efecte profunde asupra structurii interne a limbii eline. O dată cu adoptarea dialectului atenian dincolo de graniţele Atticii, prin larga sa răspândire printre vorbitori non-nativi, se înregistrează un proces de vernacularizare sau pidginizare reflectat în tendinţele de simplificare şi standardizare. Noul contur al limbii eline se configurează prin:

1. Modificări la nivel fonetic (restructurarea sistemului vocalic şi consonantic):
   - iotacism, monoftongare, deaspirare (psiloză);
   - geminata atică *-ττ-* înlocuită de ionicul şi panelenicul *-σσ-* (θάλαττα, γλῶττα/ θάλασσα, γλῶσσα), *-ρρ* înlocuită de *–ρς-* (ἄρρην, θάρρος/ ἄρσην, θάρσος);
   - al doilea element al diftongilor *au*/ *eu* articulat ca fricativă labio-dentală sonoră *v*: *av*/ *ev*;
   - în seria oclusivelor labiale *p/ b/ p*^{h}, apar mutaţii în procesul articulator, la nivelul sonorei, trădate de abaterile de la norma ortografică regăsite în papiri şi în documentele private (κατασκευάσαν/ κατασκεβάσαν, ραῦδος/ ράβδος);
   - dentala aspirată *-θ-* înlocuită de corelativul ei sonor *-δ-* (οὐθεῖς/ οὐδεῖς, μεθεῖς/ μεδεῖς).

2. Sistematizarea morfo-sintactică a idiosincraziilor atice, ˙pur attic flavor' (Watt 2013: 234):
   - concurenţa substantivelor anomale cu sinonimele regulate (ναῦς – πλοῖον, οἶς – πρόβατον, ὗς – χοῖρος, ἀρήν – ἀμνός);
   - înlocuirea formelor atice νεὼς, λεὼς cu cele panelenice λαός, ναός;
   - generalizarea formelor previzibile cu sufixele *-τερος*/ *-τατος*, la comparativele şi superlativele neregulate (θάσσων/ ταχύτερος, τάχιστος/ ταχύτατος);
   - paradigma atematică împrumută trăsături tematice δείκνυμι/ δεικνύω; verbele ἵημι, ἵστημι, τίθημι, δίδωμι rămân în uz;
   - comprimarea celor trei diateze verbale; fuziunea/ confuzia perfect – aorist;
   - dispariţia optativului, uzitarea sa cu valoare lexicală (v. frecvenţa formulelor nou-testamentare μὴ γένοιτο);
   - valorile locativă şi instrumentală ale dativului cu prepoziţia ἐν redate prin acuzativ cu εἰς , respectiv genitiv cu διὰ.

3. Achiziţii ale unui număr consistent de elemente lexicale noi, prin derivare, compunere şi împrumuturi:
   - sufixele nominale *-της*, *-ευτης*, *-ισσα*, *-μός*, *-ότης*, *-τήριον*, *-ικός* şi cele verbale *-εύω*, *-άζω*, *-ίζω* fiind cele mai prolifice.

[1] Cuprinsă convenţional între anii 323 a. Chr. – moartea lui Alexandru cel Mare şi 31 a. Chr. – bătălia de la Actium.

[2] Procesul koinizării începe o dată cu declinul dialectelor locale, epichorice în faţa influenţei irezistibile a limbii comune. Doricul, cel mai conservator şi reticent la schimbare, subzistă până în prezent sub forma relicvei dialectului tsakonian, vorbit încă în S-E peninsulei Peloponez.

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

4. Mutaţii substanţiale în plan semantic:

Folosirea simultană a două coduri funcţionale conduce în mod firesc la interferenţa între substratul limbii indigene (egipteană, aramaică, feniciană, limbi anatoliene) şi adstratul limbii eline, ceea ce îi creează inevitabil koineei greceşti un profil eterogen. Date fiind (re)sursele dialectului comun, lingviştii nu au ezitat să îl numească, *inter alia*, „versiune creolizată a dialectului attic" (Horrocks 2010: 84). Mai mult decât atât, inclusiv caracterul de limbă comună este discutabil, în condiţiile variaţiilor diatopice (răspândirea pe un areal plurilingv în care erau vorbite dialecte greceşti alături de limbi vernaculare) şi diastratice (imprimarea unei coloraturi locale ca urmare a variaţiilor sociale). Lingviştii vorbesc despre un polimorfism conatural al limbii *koiné* care poate să ducă la concluzia că unitatea ei există doar la nivel abstract[1]. Toate aceste tendinţe reflectă însă un proces firesc în dinamica limbii eline care nu afectează, din punctul nostru de vedere, statutul său de *lingua franca*.

O limbă „vulgarizată", „apatridă", folosită în administraţie, cultivând formulările paratactice şi perifrastice, mai degrabă analitică decât sintetică, expusă uniformizărilor globaliste, dar şi coloraturilor cosmopolite, pierde în mod necesar din calităţile ei estetice, din valoarea sa literară. Treptat, tradiţia scrisă se delimitează de cea orală, generând nu atât două registre ale aceleiaşi limbi, cât două forţe antagoniste, premise ale diglosiei care a afectat instituirea unei variante standard a limbii greceşti moderne. Tendinţele dihotomice, polarizarea *high-level*/ *low- level*, apar în contextul mişcării aticiste a celei de-a doua sofistici.

Atticismul – o reîntoarcere *ad fontes*

Prima sofistică (secolul II a. Chr.) se defineşte ca mişcare stilistică, limitată la şcolile de retorică[2], date fiind preocupările estetizante ale perioadei elenistice. A două sofistică (secolele I-II p. Chr.) susţine nu doar reîntoarcerea la canonul clasic, prin imitarea modelelor atice (Platon, Xenofon, Isocrate, Demostene), dar, într-o formă mai radicală, impune refuzul factice al uzului limbii curente. Paseismul, reflectat în emulaţia cu care scriitorii contemporani (Arrian, Appian, Pausanias, Longos, Lucian) imitau stilul Atenei secolului IV a. Chr., cultivând anacronic purismul lingvistic, devine apanajul elitei greceşti, emblemă a noului model paideic complet. Horrocks[3] identifică motivaţiile psihologice ale *nostos*-ului, aticismul fiind, în esenţă, ˙a state of mind' (2010: 136), o reacţie la contextul globalist macedono-roman din necesitatea recuperării, consolidării şi redefinirii propriei identităţi culturale şi lingvistice eline. Grija excesivă pentru formă şi stil în detrimentul conţinutului a generat însă o serie de excese şi anxietăţi concretizate în apariţia scrierilor lexicografice prescriptive, având drept scop limitarea şi controlul opţiunilor de vocabular. Discreditarea formei uzuale era evidentă în etichetele pe care gramaticii le foloseau pentru a face distincţia între scriitorii atici: οἱ παλαιοί („cei vechi"), οἱ πεπαιδευμένοι („cei educaţi") şi cei recenţi: οἱ ἀμαθεῖς („inculţii"), οἱ πολλοί („cei mulţi") οἱ ἀγοραῖοι („cei vulgari")[4]. De altfel, cele

[1] „La koiné […] no podemos concebirla como unitaria […]. No se trata de una lengua temporalmente unitaria" (Adrados 1999: 155-62).

[2] Retorii Apolodor din Pergam şi Dionisie din Halicarnass propun imitarea scriitorilor atici consideraţi modele de claritate ca reacţie la stilul flamboaiant, asianic al lui Teodor din Gadara.

[3] Ipoteză susţinută şi de Adams (2013: 93); Kim (2013: 468); Adrados (1999: 93): „El aticismo fue adoptado por las clases griegas elevadas, que buscaban una seña de identidad frente a Roma y frente a las poblaciones sometidas que hablaban un griego popular".

[4] v. Lee (2013).

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

mai multe dicţionare[1], îndreptare didacticiste, se organizează în jurul polarităţii atic – non-atic, δόκιμος – βάρβαρος, variantele arhaice acceptate fiind însoţite de corelativele lor actuale, condamnate. R. Browning (1995) analizează vocabularul *Noului Testament* (secolul I, p. Chr.) din perspectiva normelor aticiste, exemplificând, printr-un studiu comparativ, modul în care gramaticii refuză consecvent limba timpului lor, propunând ca substitut o pastişă a elinei clasice.

Noul Testament	Phrynicos
„πάτερ, **εὐχαριστῶ** σοι”(„Părinte, Îţi mulţumesc”), *Ioan*, 11, 41.	„Εὐχαριστεῖν οὐδεὶς τῶν δοκίμων εἶπεν, ἀλλὰ χάριν εἰδέναι”(„nimeni din cei învăţaţi nu zice a mulţumi – *euharistein*, ci *harin eidenai*”), *Egloga* 10.
„ἆρον τὸν **κράβαττόν** σου καὶ περιπάτει”(„ia-ţi patul tău şi umblă”), *Marcu*, 2, 9.	„Σκίμπους λέγε, ἀλλὰ μὴ κράββατος”(„spune pat – *skimpous*, nu *krabbatos*”), *Egloga* 41.
„μακάριος ὅστις **φάγεται** ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ”(„ Fericit este cel ce va prânzi în împărăţia lui Dumnezeu”), *Luca*, 14, 15.	„Φάγομαι βάρβαρον, λέγε οὖν ἔδομαι καὶ τοῦτο γὰρ Ἀττικὸν”(„*fagomai* – mănânc este barbar, spune însă *edomai*, căci este atic”), *Egloga* 300.
„εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα **ἦς** πιστός”(„Bine, slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincioasă”), *Matei*, 25, 21.	„Ἧς ἐν ἀγορᾷ σόλοικον, λέγε οὖν ἦσθα”(„ai fost – *es* este un cuvânt eronat, folosit în piaţă, spune însă *estha*”), *Egloga* 118.

Comentariile lui Phrynicos pe marginea termenilor postclasici εὐχαριστεῖν, κράββατος, φάγομαι, ἦς etc., nu au în vedere ocurenţele nou-testamentare. Ca şi ceilalţi gramatici, autorul *Eglogelor* inventariază cuvintele aflate în uz, pe care le repudiază cu pedanterie, socotindu-le erori ale unei limbi vii, negând în mod indirect dinamica ei intrinsecă. Singurul criteriu al corectitudinii verbale, potrivit noului curent, este dat de prezenţa sau absenţa elementelor lexicale într-un corpus de texte literare alcătuite cu cinci secole în urmă. Resuscitarea obsedantă a formelor defuncte atestate la scriitorii clasici devine subiect de autopersiflare, preocuparea aticiştilor fiind satirizată de Athenaios (secolul III p. Chr.) în *Δειπνοσοφίσται* (*Banchetul înţelepţilor*). Retorul Ulpian din Tyr, unul dintre oaspeţi, îi întrerupe constant pe ceilalţi vorbitori pentru a-i întreba invariabil dacă termenii folosiţi sunt sau nu confirmaţi de antecesori: κεῖται ἢ οὐ κεῖται, câştigându-şi porecla Κειτούκειτος[2]. În acelaşi cadru, Lucian din Samosata (sec. II p. Chr.), într-o ironie subtilă a propedeuticii meşteşugului oratoric – *Ῥητορῶν διδασκάλος,* (*Profesorul de retorică*)[3] asigură

[1] *Selecţiile* (*Egloga*) lui Phrynicos (sec. II p. Chr.), *Lexiconul* lui Moeris – o listă cu ceea ce trebuie evitat şi ceea ce poate fi folosit din scrierile autorilor clasici consideraţi modele de corectitudine lingvistică, *Antiaticistul* – cu autor anonim, *Onomasticon*-ul lui Iulius Polideuces.

[2] „[…] ῥητόρων τε ἦν ἄγυρις τῶν κυνικῶν κατ΄ οὐδὲν ἀπολειπομένη· ὧν κατέτρεχε μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι τι ἐφθέγγοντο Οὐλπιανὸς ὁ Τύριος, ὃς διὰ τὰς συνεχεῖς ζητήσεις, ἃς ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ποιεῖται ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, περιπάτοις, βιβλιοπωλείοις, βαλανείοις, ἔσχεν ὄνομα τοῦ κυρίου διασημότερον *Κειτούκειτος*. οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμον εἶχεν ἴδιον μηδενὸς ἀποτρώγειν πρὶν εἰπεῖν ‘*κεῖται ἢ οὐ κεῖται*;’ οἷον εἰ κεῖται ὥρα ἐπὶ τοῦ τῆς ἡμέρας μορίου.” („[…] oaspeţii, mai ales Cinicii, nu puteau să deschidă gura, fără să fie întrerupţi de un anume Ulpian din Tyr care, din pricina întrebărilor neîncetate cu care îi obosea mereu pe ceilalţi, pe străzi, la plimbare, în librării, la băi, era cunoscut, mai degrabă, cu porecla de Keitoukeitos, decât cu numele său. Niciodată nu mânca nimic înainte de a întreba dacă acel cuvânt se află sau nu se află la cei din vechime. De exemplu, cuvântul oră [hora] se află la greci pentru a desemna o parte a zilei?”), *apud* http://hodoi.fltr.ucl.ac.be/concordances/intro.htm#athenee.

[3] „[…] πεντεκαίδεκα ἢ οὐ πλείω γε τῶν εἴκοσιν Ἀττικὰ ὀνόματα ἐκλέξας ποθὲν ἀκριβῶς ἐκμελετήσας, πρόχειρα ἐπ΄ ἄκρας τῆς γλώττης ἔχε. μελέτω δὲ μηδὲν τῶν ἄλλων, εἰ ἀνόμοια τούτοις καὶ ἀσύμφυλα καὶ ἀπῳδά. μέτει δὲ ἀπόρρητα

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

succesul discipolului în arta declamării, dacă discursul său, indiferent de temă, este împodobit cu vocabule atice, din uzul „celor vechi” (Ἀττικὰ ὀνόματα […] ὑπὸ τῶν παλαίων εἰρημένα).

Chiar dacă programul aticist impune norma standard a celui mai înalt registru al limbii scrise, creând premisele unui cadru diglosic/dimorfic, noul curent nu poate fi considerat un nou dialect sau un nou idiom, ci o variantă stilistică a limbii vii: ʻAtticism is to be viewed as one constituent of the wide range of variation of which Koiné Greek was capable’ (Lee 2013: 284). Un aspect conclusiv ar avea în vedere importanţa scrierilor lexicografice care, cu toată obedienţa exprimată faţă de corectitudinea şi puritatea formelor arhaizante, aduc informaţii preţioase pentru identificarea trăsăturilor specifice limbii greceşti comune. Sintetizând antagonic tendinţele dinamice la nivelul vocabularului, reflectate în limba vorbită, lexicoanele aticiştilor reprezintă un valoros document lingvistic al limbii neoelene *in statu nascendi*. Când Phrynicos, recomandă clasicul χάριν εἰδέναι – „a mulţumi”, în loc de εὐχαριστεῖν, postclasic, folosit frecvent începând cu secolul I p. Chr., cu ocurenţe nou-testamentare, pierde capacitatea de a anticipa evoluţia termenului proscris, captiv fiind prejudecăţilor filologice.

Greaca biblică – *Septuaginta*

În secolul III a. Chr., în Alexandria lui Ptolemeu Filadelful[1], descendent al diadohilor macedoneni, şaptezeci şi doi de evrei elenizaţi traduc *Pentateuhul* din ebraică în greaca timpului lor. Fie că avea ca finalitate diseminarea religiei iudaice şi, în consecinţă, dimensiunea catehetic-paideică a textelor, în defavoarea celei estetice, literaturizante, fie că era o variantă inteligibilă evreilor din diaspora pentru care aramaica şi ebraica deveniseră inaccesibile, traducerea nu reflectă preocupările retorice, nici convenţiile literare oficiale. Ea este, din acest punct de vedere, un document autentic de greacă *koiné* vernaculară. Între greaca *Septuagintei* şi cea a tradiţiei scrise există o serie de diferenţe considerabile datorate substratului semitic reflectat în ocurenţa ebraismelor, dar şi efectelor de traducere. Cu toate acestea, lingviştii au demonstrat că structurile gramaticale şi lexicale aparţin limbii contemporane, *Septuaginta* constituind o sursă importantă de informaţii privind dinamica postclasică a limbii greceşti: «ces textes ont été en général rédiges dans

καὶ ξένα ῥήματα, σπανιάκις ὑπὸ τῶν πάλαι εἰρημένα, καὶ ταῦτα συμφορήσας ἀποτόξευε προχειριζόμενος εἰς τοὺς προσομιλοῦντας. οὕτω γάρ σε ὁ λεὼς ὁ πολὺς ἀποβλέψονται καὶ θαυμαστὸν ὑπολήψονται καὶ τὴν παιδείαν ὑπὲρ αὐτούς” („[…] alege-ţi cincizeci, douăzeci de cuvinte atice, exersează-te cu râvnă în pronunţarea lor, ţine-le mereu pe vârful limbii. Neglijează-le pe celelalte care nu seamănă cu acestea şi nu sunt din aceeaşi familie. Strânge-ţi cuvinte străine şi folosite rar, doar de cei vechi. Să le ai mereu la îndemână pentru a le îndrepta spre cei cu care conversezi. Astfel, vei atrage ochii tuturor şi vor crede că eşti o persoană cu o educaţie admirabilă, deasupra celorlalţi”) *apud* http://ryanfb.github.io/loebolus/.

[1] Despre care Flavius Josephus, în *Antichităţi iudaice*, cartea a XII-a, spune că „el s-a ocupat de tălmăcirea în limba greacă a legilor iudaice”, redând detaliat episodul : „Demetrius din Faleron, mai-marele bibliotecarilor regelui, s-a străduit din răsputeri să strângă laolaltă toate cărţile din lume, cumpărându-le de pretutindeni cu dezlegarea regelui. L-a înştiinţat că iudeii deţin multe cărţi despre legile proprii, demne de a fi cercetate şi să facă parte din biblioteca regală, dar ele erau scrise în graiul şi alfabetul ebraic, aşa că vor întâmpina greutăţi serioase la tălmăcirea lor în limba greacă. Totuşi nimeni nu-l împiedică pe rege care are şi mijloacele băneşti pentru înfăptuirea acestui lucru, să se îngrijească de traducerea cărţilor ebraice, pentru ca să le aibă în biblioteca lui.” Ptolemeu acceptă propunerea lui Demetrios, intervenind el însuşi prin scrisoarea adresată lui Eleazar, Marelui Preot al iudeilor: „[…] am hotărât să interpretez şi să tălmăcesc în limba elină cărţile voastre de legi, avându-le astfel în biblioteca mea. Ar fi frumos din partea ta să-mi alegi din fiecare seminţie câte şase oameni bătrâni care, datorită vârstei înaintate, sunt buni cunoscători ai legilor voastre, putând să le explice pe îndelete. Mă aştept ca prin această înfăptuire a mea, să dobândesc faima cea mai mare.” (2007: 65-69).

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

le grec courant de l'époque ou ils ont été composés et qu'ils fournissent pour l'étude de la grammaire et du vocabulaire des documents de grande valeur.» (Meillet 1920: 191).

Prezenţa trăsăturilor de limbă care intră în divergenţă cu paradigma clasică a elinei aticizante este datorată, în primul rând, fidelităţii faţă de textul sursă. Pentru Horrocks, traducerea *ad verbum* este o necesitate, dar şi o consecinţă a caracterului sacru al textului, reflectat în ocurenţa formulelor stereotipe religioase, a ceea ce lingvistul numeşte 'formulaic language' (2010: 106). Exegeza[1] biblică recunoaşte imposibilitatea de a decanta cu precizie elementele pur semite de cele specifice elinei comune, demarcaţia dintre cele două fiind imprecisă şi foarte subtilă. Sunt evaluate ca idiosincrazii ebraice: ocurenţa la nivel sintactic a construcţiilor paratactice prin uzitarea redundantă a conjuncţiei coordonatoare καί, echivalent al ebraicului *waw,* elipsa verbului εἶναι, culturemele, transliterate indeclinabil/ declinabil (πάσχα, μάννα, γειώρα, σαββάτα, ἴν, dar şi νάρδος,-ου, βύσσος,-ου), antroponimele (Ἀδάμ, Δαυείδ, Μωυσῆς, Ἰωνᾶς, Ῥεβέκκα, Σάρρα), toponimele (Ἰερουσαλήμ, Σαμαρεία,-ας, Βαβυλών,-ῶνος, Γομόρρα,-ας). Construcţiile prepoziţionale non-standard, suplimentarea formelor clasice cu adverbe (ἐναντίον, ἐνώπιον pentru πρό, ἐπάνω pentru ἐπί, ἀπάνωθεν, ὑπεράνω pentru ὑπέρ, ὑποκάτω pentru ὑπό, κύκλῳ, περικύκλῳ pentru περί), concurenţa ἐν/ εἰς , cu supravieţuirea lui εἰς, dispariţia optativului din subordonate, absenţa declinării a II-a atice, transferul verbelor în -μι, la clasa celor în -ω sunt mărci ale evoluţiei limbii eline în perioada elenistică, *Septuaginta* reprezentând o sursă importantă de argumente lingvistice necesare reconstrucţiei istorice a koineei greceşti. În privinţa vocabularului, pe lângă calcuri sau împrumuturi, analiza filologică atestă un proces de extensie semantică, dar şi de specializare a termenilor teologici, dinamica semnificaţiei fiind determinată la nivel referenţial, prin desemnarea unor realităţi străine lumii clasice[2]: «Le caractère insolite du langage de la Septante découle de ce qu' un mot grec désigne une institution biblique inconnu du monde grec.» (Joosten 2011b: 13)

O contribuţie relevantă pentru diminuarea elementelor socotite alogene în limba greacă a *LXX* a fost adusă în urma studiului documentelor informale care datează din aceeaşi perioadă. Inscripţiile şi papirii furnizează paralelisme sintactice şi lexicale esenţiale în decriptarea profilului contemporan al codului lingvistic vetero-testamentar. Noua perspectivă asupra studiilor biblice se configurează începând cu secolul al XIX-lea, în contextul preocupărilor lingvistice comparatiste. Adolf Deissman publică în anul 1895 lucrarea *Bibelstudien*[3] în care condamnă teoria izolării limbii greceşti biblice de circumstanţele laice. Profesorul de la Universitatea din Heidelberg demonstrează cu metodele filologice comparatiste că nu putem vorbi despre o limbă greacă biblică (*Kunstsprache*), privită ca o excrescenţă a celei comune, fiind necesară o relaţionare a textelor sacre iudeo-creştine cu limba vernaculară (*Weltsprache*) a imperiului macedono-roman. Cercetarea contemporană nuanţează teza lui Deissman. Potrivit investigaţiilor recente, valenţele interculturale

[1] Joosten (2011a), (2011b); George (2010); Moleas (2004); Adrados (1999); Horrocks (2010); Colvin (2007).

[2] Lexemul διαθήκη, derivat al verbului τίθημι, ne oferă un exemplu elocvent. În greaca clasică îşi păstrează trăsătura semică dominantă, aceea de „a pune", „a aşeza (cu fermitate)", „a stabili", având un sens primar concret actualizat în contexte cu semnificaţii practice. Prin abstractizare, διαθήκη dezvoltă un conţinut polisemantic, denumind *ceea ce este stabilit prin dispoziţii scrise (legi),* ca temen tehnic al limbajului juridic (*DLG*). În contextul postclasic al traducerii, διαθήκη devine un termen de referinţă, cu profunde implicaţii teologice, valorizând sensul abstract, dar resuscitând şi dimensiunea concretă [+fundament]. *Legământul* (Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη/ Ἡ Καινὴ Διαθήκη) defineşte raportul om/ divinitate nu atât în termenii contractualişti asumaţi de structurile mentalului arhaic, ai unei simple dispoziţii scrise (*do ut des*), cât, mai ales, ca (re)*aşezare* a omului pe un fundament imuabil – premisă a restaurării relaţiei teandrice. Asistăm la un proces de creare a unor noi conţinuturi pornind de la elemente lexicale preexistente, de specializare a acestora, consecinţă a determinismului extralingvistic, socio-cultural.

[3] Celelalte volume ale sale: *Neue Bibelstudien* (1897) şi *Licht vom Osten* (1908) îi confirmă teza iniţială.

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

ale Septuagintei, evidente în interferenţele substratului semitic, nu reprezintă un argument suficient în favoarea ipotezei unei noi limbi, a unui sociolect sau a unui *patois* iudeo-grec:

> 'The language of the Septuagint does not represent a special dialect of Jewish – Christian Greek altogether cut off from the regular development of the Koine, nor it is completely free from semitic influence […]. It reflects both the broader evolution of the Greek language as a whole and the more specific influence of the semitic milieu in which it arose.' (George 2010: 279).

Lingviştii refuză, aşadar, noţiunea de dialect biblic, justificând prezenţa semitismelor prin mutaţiile diacronice ale limbii comune expusă influenţelor externe, greaca vetero-testamentară nefiind o enclavă lingvistică, „but simply the Hellenistic Koine spoken and written everywhere in the Mediterranean area" (Joosten 2011a: 1).

Greaca *Noului Testament*

Mult mai consistent documentar, canonul *Noului Testament* reflectă fidel evoluţia naturală a limbii eline în primele secole *post Christum*, fiind unanim socotit o probă de 'basic *koiné* Greek of its time' (Horrocks 2010: 152).

Ipoteza unei limbi ecleziale care ar fi evoluat separat de koineea seculară nu are suficiente argumente. Inclusiv anumite trăsături de limbă specifice evangheliilor şi epistolelor, atribuite influenţei semite, reprezintă ceea ce lingviştii numesc 'the regular development of Koiné' (George 2013: 278). Convergenţa celor două coduri: greacă (secundar) – aramaică/ ebraică (primar) este însă confirmată de prezenţa sporadică a aramaismelor transliterate: Ἄββα ὁ πάτερ, Ταλίθα κούμ, Μαρανὰ θά, Ἐλωΐ, Ἐλωΐ, λάμα σαβαχθανεί, a antroponimelor Σαούλ, Μαριάμ, Σαμουήλ, a toponimelor Βηθεσδά, Γαββαθά, Γολγοθά. Structurile lexicale calchiate (εἰρήνη – ca formulă de salut, καὶ ἐγένετο – interjecţional, frecvenţa expresiilor verbale cu elemente fizionomice – ὀφθαλμός, πρόσωπον, στόμα, χείρ, πούς), sunt o consecinţă firească a filiaţiei cu textul vetero-testamentar. Celelalte aspecte particulare ale limbii *Noului Testament*, considerate abateri de la norma atică sunt atribuite cauzelor interne ale evoluţiei diacronice. Dintre acestea, parataxa propoziţiilor coordonate prin καί, γάρ, οὖν, τότε nu este doar o reflexie a stilului *Septuagintei*, ci un element de limbă vernaculară, care substituie hipotaxa perioadelor atice ample. În privinţa subordonării, ἵνα şi ὅτι, 'catch-all conjunctions' (George 2013: 275), reflectă tendinţele colocviale de comprimare a valorilor gramaticale. De altfel, mutaţiile morfo-sintactice: pierderea optativului, uniformizarea trăsăturilor verbale imprevizibile, dispariţia dualului, înlocuirea formelor anomale nominale cu sinonimele regulate (ναῦς/ πλοῖον, οὖς/ ὦτιον, ὕδωρ/ νέαρον), devin mărci ale registrului demotic[1]. În plan lexical, *Noul Testament* reflectă tendinţele comune ale limbii vernaculare: frecvenţa unităţilor lexicale formate prin prefixare sau dublă prefixare (ἀνεκδιήγητος, ἀνεξεραύνητος, ἀλλοτριεπίσκοπος, ὑπερεντυγχάνω), prin compunere/ juxtapunere (ἑτεροδιδασκαλέω, ψευδαδελφός, πλεροφορέω, χειρογράφων), prin derivare cu sufixe diminutivale (πλοιάριον, ὠτάριον, θυγάτριον, ὀνάριον), prezenţa împrumuturilor din latină – cod terţiar (δηνάριον – *denarius*, κεντύριον – *centurio*, κῆνσος – *census*, κολωνία – *colonia*, λέγιων – *legio*, πραιτώριον – *praetorium*, σουδάριον – *sudarium*, φόρος – *forum*).

[1] Horrocks (2010: 147) argumentează ceea ce lingviştii numesc 'the simple style of the Gospels' (Moleas, 2004: 20) prin comparaţia cu limba şi stilul lui Epictet, identificând concordanţe izbitoare la nivel formal între discursul nou-testamentar şi *Manualul* sclavului din Hierapolis.

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

Însă, mult mai percutante, având implicaţii majore în dinamica semnificaţiei, dar şi în coagularea unui vocabular teologic, sunt mutaţiile la nivel semantic, determinate firesc şi gradual de exigenţele de expresie ale noilor structuri mentale (apariţia creştinismului ca fapt istoric). Dintr-un lexicon nu foarte extins (aproximativ 5600 de cuvinte), cele mai multe ocurenţe sunt înregistrate de termenii care şi-au modificat configuraţia semică. Analiza elementelor lexicale selectate *infra* atestă procesul de „convertire" a conţinutului lor în context creştin, confluenţa factorilor – externi (schimbarea la nivelul experienţei sociale şi cognitive) şi interni (preexistenţa unui suport semnificant) determinând emergenţa noii noţiuni.

Element lexical	Context clasic	Context post-clasic (nou-testamentar)	Ocurenţe N.T.	Mecanismele schimbării semantice
Ἀγάπη	*Dragoste* (afecţiune) v.ἀγαπάω – *a prefera,a îndrăgi*	*Dragoste* (virtute)	116	Extensie, abstractizare (generalizare)
Ἅγιος	*Sacru/ Blestemat*	*Sfânt* (virtute divină/ umană)	233	Extensie, cu neutralizarea polarizării peiorative (generalizare)
Ἀδελφός	*Frate* (consangvinitate)	*Frate* (frăţietate spirituală, înrudire prin botez, membru al bisericii)	343	Extensie, abstractizare (generalizare)
Ἀπόστολος	*Trimis, mesager*	*Misionar, apostol, trimis* (de Dumnezeu) pentru a propovădui Evanghelia), *evanghelist*	80	Restrângere (specializare)
Βασιλεία	*Suveranitate*, *regim* (secular), *împărăţie*, *domnie* (cronologică)	*Împărăţia* (lui Dumnezeu), *Suveranitate absolută* (eschatologic, soteriologic, baptismal)	162	Restrângere (specializare)
Βαπτίζω	*A plonja, a scufunda, a naufragia* (~ εἰς θάλασσαν)	*A spăla păcatele* (ceremonial lustral), *a boteza* (sens ritualic, sacramental)	77	Metonimie (raport de contiguitate)
Διακονία	*Serviciu, menaj, împlinire a datoriei*	*Slujire* (a lui Dumnezeu), (sens liturgic)	34	Restrângere (specializare)
Εἰρήνη	*Pace* (opus lui πόλεμος), *calm interior*	*Pace* (spirituală, de sorginte divină)	92	Extensie (generalizare)
Κηρύσσω	*A proclama, a anunţa, a chema, a striga*	*A propovădui* (Evanghelia)	61	Restrângere (specializare)
Κόσμος	*Ordine, organizare, lume, univers, lume/ pământ locuit*	*Creaţie* (divină*), lume, univers. Cele lumeşti, materiale* (în opoziţie cu *cele spirituale*)	186	Extensie (generalizare)
Κοινωνία	*Afinitate, participare*	*Comuniune,*	19	Restrângere

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

		participare, împărtăşire (euharistică, sacramentală)		(specializare)
Μετάνοια	*Schimbare a părerii, a sentimentelor, regret, corecţie* (în retorică)	*Schimbare a minţii, pocăinţă* (virtute), în relaţie cu πταῖσμα – *căderea* şi ἁμαρτία - *păcatul*	22	Restrângere (specializare)
Πνεῦμα	*Suflu, expirare* (fiziologic)*, parfum*	*Spirit, element spiritual, imaterial* (în om), *duh* (rău), prin deificare: *Persoană Treimică - Duhul Sfânt* – Ἅγιον Πνεῦμα)	379	Metaforă
Σταυρός	*Palisadă*	*Cruce, gest liturgic, mod de viaţă* (v. σταυρόω – *crucificare, răstignire, mortificare a patimilor*)	46	Metaforă
Σῴζω	*A păstra, a păzi* (sănătos, întreg)*, a salva, a scăpa*	*A salva, a mântui* (din moartea spirituală)	106	Restrângere (specializare)
Χάρις	*Farmec, graţie, eleganţă* (în relaţie cu κάλλος, κόσμος, εὐπρέπιος), *bucurie, plăcere* (în relaţie cu ἡδονή)	*Graţie divină, har* (sfinţitor, indispensabil vieţii religioase, primit ca dar, păstrat cu eforturi omeneşti)	155	Metaforă

Procesul prin care limba greacă devine mediu de manifestare a conceptelor creştine este descris în termeni humboldtieni – aristotelici ca activitate dinamică (*enérgeia*), dar şi ca actualizare a potenţelor ei intrinseci. Date fiind determinismele exterioare (mutaţiile fundamentale la nivelul relaţiei referenţiale), elina clasică îşi schimbă configuraţia semantică, „întrupând" cu supleţe *Logos*-ul creştin.

Din punct de vedere stilistic, cele douăzeci şi şapte de cărţi nou-testamentare nu reprezintă însă un bloc monolitic uniform. Între autori există diferenţe notabile de competenţă literară, Evanghelia după Luca reprezentând 'a cultivated written style' (Adams 2013: 101), în contrast cu naraţiunea lui Marcu 'who is more representative of the popular everyday language' (*ibidem*). De altfel, Fericitul Ieronim mărturiseşte, în *De viris illustribus* (VII), că Luca, dintre toţi evangheliştii, a fost cel mai învăţat în limba greacă, aspect biografic reflectat în selecţia vocabularului specific. Potrivit analizei sinoptice a evangheliilor, Luca pare să respingă cuvintele „barbare", incriminate de gramaticii aticişti, preferând κρανίον pentru Γολγοθᾶν, σῶμα pentru πτῶμα, ἐσθίω pentru τρώγω, δέρω pentru κολαφίζω; tendinţele sale clasicizante, puriste reprezentând ceea ce Palmer numeşte 'Luke's greater mastery of Greek' (1996: 195).

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

Chiar dacă celelalte scrieri[1] canonice ale *Noului Testament* au fost unanim[2] considerate de un înalt nivel literar, anticipând registrul elevat al scriitorilor patristici, discursul creştin, cel puţin aşa cum este el articulat în evanghelii, se distinge prin claritate şi simplitate, calităţi ale elinei comune, în defavoarea artificiilor retorice şi stilistice. Greaca *koiné* nou-testamentară se desprinde, aşadar, din repertoriul codurilor lingvistice contemporane (ebraica – limbă cultică, aramaica – vernaculară, latina – universalistă), coagulând toate aceste valori funcţionale într-o diaconie providenţială a *kérygmei* creştine şi implicit a vocaţiei ecumenice a „bunei-vestiri".

Greaca patristică

Scriitura nou-testamentară devine reper în redactarea textelor creştine ale perioadei primare (didahii, martirologii, hagiografii), Părinţii Apostolici continuând să scrie în dulcele stil simplu al koineei specifice perioadei[3]. Refuzul normei literare aticizante este motivat, în primul rând, de finalitatea combativ-apologetică a mesajului lor, prin asocierea cu ceea ce s-a numit cultură păgână, rivală a celei noi, care abia acum începe să se contureze doctrinar. Dacă la nivelul conţinutului, discursul creştin îşi manifestă conservatorismul dogmatic, în privinţa mijloacelor de expresie, cunoaşte un proces de evoluţie, favorizat într-o anumită măsură de contextul socio-politic. Adaptarea scrierilor creştine la uzanţele vremii este o consecinţă a pătrunderii creştinismului în mediile elitiste (Moleas 2004: 28), în consonanţă cu acţiunile politice prielnice noului impetus religios: patronajul imperial al lui Constantin I, el însuşi convertit, instituirea de către împărat a unei politici de toleranţă premergătoare adoptării creştinismului ca religie oficială a statului. Astfel, încă de la începutul secolului III, scriitori ca Origen, Clement Alexandrinul sau Eusebiu de Cezareea încep să-şi expună doctrina într-o limbă şi un stil adaptate tradiţiei retorice, filosofice şi istorice ale canonului clasic. Mult mai pregnant şi, am spune, simptomatic pentru secolul IV p. Chr., Părinţii Bisericii – Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa sau Ioan Chrysostom - scriu folosind o greacă „puristă", un registru înalt al koineei contemporane:

> „Les grands orateurs sacrés: Basile, Chrysostome, Grégoire, ont employé une langue officièlle, une langue qui repoussait les usages vulgaires. Le parti pris fixé dès le debut de l`ère chrétienne n`a jamais disparu: bien écrire, ce n'est pas écrire la langue vulgaire, c`est chercher dans le passé ce qui s`ecarte de l`usage courant" (Meillet 1920: 244).

Opţiunea Capadocienilor este un reflex al formaţiei lor clasice[4]. Există, din acest punct de

[1] Epistolele pauline trădează exigenţa literară şi eleganţa stilului (v. *Epistola către Evrei*); cu toate acestea, ele sunt străine de artificial şi pedanterie, elocvenţa Sf. Pavel fiind aşezată sub semnul inspiraţiei Duhului, iar nu conformismului faţă de topica retoricii clasice. De altfel, apostolul însuşi se numeşte pe sine în a doua *Epistolă către Corinteni* (11, 6) „ἰδιώτης τῷ λόγῳ" –„neiscusit în cuvânt", prevalând consistenţa ideatică a discursului, în conformitate cu dimensiunea sa teocentrică.

[2] Colvin (2007), Lee (2013).

[3] *Păstorul lui Hermas* şi *Didahia celor doisprezece apostoli* sunt considerate 'monuments of spoken koine' (Browning 1995: 46).

[4] Grigorie de Nazianz are acces la cele mai înalte şcoli ale vremii, însufleţit fiind de dorinţa de a dobândi o cunoaştere deplină a tuturor lucrurilor. Urmează la început şcoala întemeiată de Origen în Cezareea Capadociei, desăvârşindu-şi educaţia ulterior, în centrele culturale ale vremii: Cezareea Palestinei, Alexandria şi, în cele din urmă, Atena. Atena, „gloria Eladei", după cum mărturisea într-un poem autobiografic, îl cucereşte cu retorii săi, consacrând aici opt ani artei elocinţei – *ars artium* – încununare a oricărei educaţii liberale complete. Petrece multă vreme în acest mediu în care antrenamentul pentru exerciţiul cuvântului era constant. Studiul retoricii alături de Libanios, Himerios şi Prohairesios, presupunea accesul la modelele clasice, deprinderea canoanelor de construcţie a unui plan adaptat

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

vedere, o serie de argumente hagiografice/biografice care îi plasează pe „doctorii" Bisericii de secol IV nu în categoria detractorilor rigorişti, ci în tagma celor care au îmbrăţişat selectiv cultura păgână, resemantizând-o şi convertind-o într-o „Renaştere" *ante litteram*:

> „St. Basil (*the Great*, c. ad 329 – 79), St. Gregory of Nazianzus (c. ad 330 – c.389), St. Gregory of Nyssa (c. ad 335 – c.394) and John Chrysostom (c. ad 347 – 407), were naturally members of the upper classes who had received a higher education. They in turn instinctively turned their backs on the lowly origins of their faith and wrote in the language of their class, though the prestige of the scriptures was indirectly maintained in the form of 'quotations' of key terms incorporated into an otherwise classical style of discourse" (Horrocks 2010: 153).

Considerat „le plus grec des Pères" (Guignet 1911: 28), Grigorie Teologul marchează prin opera sa un punct de joncţiune, dar şi de echilibru între cultura creştină şi cea păgână, între Scriptură şi literele clasice. Pentru W. Jaeger, fizionomia intelectuală a ierarhului nazianzin este determinată de relaţia constantă cu elenismul:

> „Le sue omilie sono piene di allusioni ai clasici; egli ha una completa padronanza di Omero, di Esiodo, dei poeti tragici, di Pindaro, di Aristofane, degli oratori attici, della nuova letteratura alessandrina, ma anche di Plutarco, Luciano, gli scrittori della seconda sofistica, i quali sono i suoi diretti modelli stilistici" (1966: 101).

Valorizarea formelor literare antice în scrierile sale teologice are ca rezultat „la creazione di una letteratura cristiana capace di competere con quanto di meglio veniva prodotto da quella pagana contemporanea e persino di superarla in vitalita e potenza di espressione" (*ibidem*, 108). În acest context, literatura patristică poartă cu fidelitate „amprenta profundă a sintezei programatice creştinism-clasicism" (Bernardi 2002: 274), fiind martor al unui autentic *mélange* intercultural specific secolului IV. Greaca *Părinţilor*, 'an archaizing ecclesiastical Greek' (Horrocks 2010: 153), tributară formal tendinţelor aticizante care îşi fac loc în textura koineei scrise, este marcată la nivelul semnificaţiilor de necesităţile de expresie ale noilor *designata.* Analiza vocabularului teologic certifică procesul de redare a conceptelor creştine în forma vocabulelor clasice, printr-un efort de valorizare şi distilare a instrumentarului lingvistic rafinat de atâtea secole în creuzetul gândirii eline. Prezenţa unor *topoi* comuni, paradigmatici, extraşi din patrimoniul filosofiei păgâne, care au din punctul nostru de vedere statutul unor *chreiai* verbali, atestă relaţia de intertextualitate, dar şi de reverenţă în manieră aticistă faţă de limba greacă a perioadei clasice. Dacă termeni ca σῆμα („temniţă"), ὁρατόν („văzut"), ἀόρατον („nevăzut"), τὰ νοούμενα („inteligibilele"), ἡλιοειδής („asemănător soarelui"), τὸ καλόν („frumosul"), τὸ αγαθόν („binele), δημιουργός („demiurg"), πρόνοια („providenţă"), συγγενής („înrudire"), ὁμοίωσις („asemănare") aparţin tradiţiei platonice, dumnezeirea văzută ca ἄπειρον (Peri Th. (28), 7) aminteşte de presocratici (principiul ontologic la Anaximandru), τὸ ἀεὶ κινοῦν (*ibidem*), de moştenirea peripatetică, τὸ ἕν (*ibidem*), de henoteismul plotinian. Discursul patristic traduce doctrina Bisericii într-o limbă iubită de contemporani (Pinault 1925: 91), adaptând instrumentarul lingvistic profan, conţinutului creştin, într-o deplină „osmoză a conceptelor şi a termenilor" (Moreschini 2009: 543). În acest efort de asimilare şi interpretare a categoriilor filosofiei eline, autonomia speculativă a

subiectului tratat, selecţia vocabularului potrivit temei şi contextului situaţional, dublarea rostirii de mimică/ gestică, aplicarea principiilor dialecticii, având ca finalitate persuasiunea. *Nil admirari*, Fericitul Ieronim, vorbind despre Grigorie, contemporan al său, îl numeşte în catalogul bărbaţilor iluştri *vir eloquentissimus, praeceptor meus* (CXVII).

BDD-A31620 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

filosofiei creștine se reflectă mai ales la nivelul mutaţiilor semantice pe care le înregistrează formulele clasice. *Unul*, *Binele* sau *Frumosul* ca ipostaze abstracte, inaccesibile şi impersonale ale *Fiinţei*, sunt golite de sensurile (neo)platoniciene pentru a purta realitatea revelată a unei divinităţi Persoană, accesibilă într-o permanentă sinergie teandrică.

Elenismul oferă Părinților primelor secole „ce qu' il avait de meilleur, la merveilleuse souplesse de sa forme" (Guignet 1911: 15), „une langue à l' aide dequelle ils se plu à interpréter les textes bibliques et à les traduire en formules courantes" (Pinault 1925: 107); scriitorii patristici, la rândul lor, „ont élevé les formules profanes à l' hauteur du christianisme et il les ont rendues capables de porter un sens chrétien" (*ibidem*: 241). Ca reflexie a resemantizării limbii eline în contextul cristalizării unei noi *forma mentis*, întreaga lor operă argumentează consistent procesul dinamicii lexico-semantice firesc oricărei limbi în istoricitatea ei.

Concluzii

Conjuncţia factorilor extralingvistici în context postclasic declanşează procesul de trecere la o nouă etapă istorică a limbii eline, numită ἡ κοινὴ διάλεκτος. Dacă limba greacă a perioadei clasice este descrisă ca eminamente dialectală şi implicit neomogenă, greaca comună devine sinonimă cu uniformizarea lingvistică pe un areal geografic extins, prin generalizarea dialectului ionic-atic. Relaţia de *code-switching*/ *code-mixing* cu limbile indigene ale imperiului macedono-roman este hotărâtoare pentru profilul creolizat al elinei comune. Schimbările de normă, inerente oricărei limbi în permanenta ei dinamică, sunt însă repudiate şi etichetate drept mărci ale decadenţei, vulgarităţii sau ignoranţei de reprezentanţii mişcării aticiste, care promovau conservatorismul identitar-lingvistic. Alături de inscripţii şi papiri sau scrieri ale unor autori ca Polybius, Diodor din Sicilia, Epictet, traducerea *Pentateuhului*, cărţile *Noului Testament*, la care se adaugă literatura creştină a primelor secole, reprezintă cele mai importante documente de limbă greacă *koiné*. Valoarea lor documentară este susţinută de calitatea şi consistenţa materialului lingvistic necesar cercetării de reconstrucţie istorică a limbii eline, fiind, în acelaşi timp, o sursă preţioasă de informaţii despre modul în care limba greacă îşi schimbă structura internă, printr-o serie de mutaţii lexicale şi gramaticale. Cele mai multe schimbări la nivelul semnificaţiei sunt actualizate în textura discursului biblico-patristic, apariţia creştinismului, echivalentă cu un proces cognitiv de recategorizare, generând în mod implicit modificări la nivelul relaţiei referenţiale. Greaca *koiné*, ca vehicul al conceptelor creştine, răspunde necesităţilor de expresie ale dinamicii spirituale, prin activarea potenţelor ei creatoare; caracterul *en-ergic* al limbii fiind reflectat în maniera de reprezentare a ceea ce Humboldt numea *Weltansicht* – noua viziune asupra lumii.

Referințe bibliografice:

ADAMS, Sean. 2013: "Atticism, Classicism and Luke-Acts", in S. E. Porter & A. W. Pitts (eds.), *The Language of the New Testament. Context, History, Development*, 91-111, Leiden, Brill.

ADRADOS, Francisco. 1999: *Historia de la Lengua Griega*, Madrid, Gredos.

ATHENAIOS. 1978: *Ospăţul înţelepţilor.* În româneşte de N. I. Barbu, Bucureşti, Minerva.

ATHÉNÉE: *Oeuvres*. Disponibil la: http://hodoi.fltr.ucl.ac.be/concordances/intro.htm#athenee.

BECHET, Florica. 1998: *Istoria limbii greceşti*, volumul I, Bucureşti, Editura Universităţii.

BERNARDI, Jean. 2002: *Grigorie din Nazianz. Teologul şi opera sa*. Traducere de C. Pop, Sibiu, Deisis.

BRIXHE, Claude. 2010: "Linguistic Diversity in Asia Minor during the Empire: Koine and Non-Greek Languages", in E. J. Bakker (ed.), *A Companion to the Ancient Greek*, 228-252, Oxford, Willey-Blackwell.

BROWNING, Robert. 1995: *Medieval and Modern Greek*, Cambridge, University Press.

BDD-A31620 © 2019 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)

COLVIN, Stephen. 2007: *A Historical Greek Reader from Mycenaean to the Koiné*, Oxford, University Press.
CRESPO, Emilio. 2010: "The Significance of Attic for the Continued Evolution of Greek", in C. Caragounis (ed.), *Greek, a Language in Evolution*, 119-136, Zürich, Olms.
GUIGNET, Marcel. 1911: *Saint Grégoire de Nazianze et la rhétorique*, Paris, Alphonse Picard et Fils.
HORROCKS, George. 2010: *Greek. A History of the Language and its Speakers*, Oxford, Willey – Blackwell.
IERONIM. 1997: *Despre bărbaţii iluştri şi alte scrieri*, în româneşte de D. Negrescu, Bucureşti, Ed. Paideia.
JAEGER, Werner. 1946: *Paideia: The Ideals of Greek Culture*, volumul I, Oxford, Blackwell.
JAEGER, Werner. 1966: *Cristianesimo primitive e paideia greca*. Traducere de S. Boscherini, Firenze, La Nuova Italia.
JOOSTEN, Jan. 2011a: "The Vocabulary of the Septuagint and its Historical Context", in J. Joosten & E. Bons (eds.), *Septuagint Vocabulary. Pre-History, Usage, Reception*, 1-12, Atlanta, Society of Biblical Literature.
JOOSTEN, Jan. 2011b: «Le vocabulaire de la Septante et la question du sociolecte des juifs alexandrins. Le cas du verbe ΕΥΛΟΓΕΩ – Benir», în J. Joosten & E. Bons (eds.), *Septuagint Vocabulary. Pre-History, Usage, Reception*, 13-24, Atlanta, Society of Biblical Literature.
JOSEPHUS, Flavius. 2007: *Antichităţi iudaice*, volumul II. În româneşte de Ioan Acsan, Bucureşti, Hasefer.
KIM, Lee. 2013: "The Literary Heritage as Language: Atticism and the Second Sophistic", în E. J. Bakker (ed.), *A Companion to the Ancient Greek*, 468-482, Oxford, Willey – Blackwell.
LEE, John. 2013: "The Atticist Grammarians", in S. E. Porter & A. W. Pitts (eds.), *The Language of the New Testament. Context, History, Development*, 283-309, Leiden, Brill.
LUCIAN. 1961. *The Works of Lucian*, London, William Heinemann. Disponibil la http://ryanfb.github.io/loebolus/.
MEILLET, Antoine. 1920: *Aperçu d'une histoire de la Langue Grecque*, Paris, Hachette.
MOLEAS, Wendy. 2004: *The development of the Greek Language*, Bristol, Classical Press.
MORESCHINI, Claudio. 2008, *I Padri Cappadoci. Storia, Letteratura, Teologia*, Roma, Cità Nuova.
PALMER, Leonard. 1996: *The Greek Language*, Bristol, Classical Press.
PINAULT, Henri. 1925: *Le platonisme de Saint Grégoire de Nazianze: Éssai sur les relations du Christianisme et de Héllénisme dans son oeuvre théologique*, Paris, La Roche-sur-Yon.
WATT, John. 2013: "A Brief History of Ancient Greek with a View to the New Testament", in S. E. Porter & A. W. Pitts (eds.), *The Language of the New Testament. Context, History, Development*, 225-242, Leiden, Brill.
*** *Novum Testamentum Graece* 1993: Sttutgart, Deutsche Bibelgesellshaft.
*** *Septuaginta* 1979: Sttutgart, Deutsche Bibelgesellshaft.

BDD-A31620 © 2019 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:56:27 UTC)